
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гончарук Наталія Миколаївна¹, Онуфрієва Ліана Анатоліївна²

¹ Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та практичної психології, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9552-0946>
Researcher ID: F-8043-2018

² Кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри, завідувач кафедри загальної та практичної психології, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2442-4601>
Researcher ID: R-5598-2018

UDC: 159.98

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено психологічні засади вивчення стилів сімейного виховання та їх впливу на емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку. Описано особливості емоційного розвитку дошкільників в умовах родинного виховання. На основі аналізу теоретичних наукових джерел здійснено припущення, що емоційний розвиток дітей залежить від стилю сімейного виховання, який використовується батьками у повсякденній взаємодії. За результатами експериментального дослідження з'ясовано основні стилі сімейного виховання, серед яких виділено стилі невтручання; змагання; поміркованості; попереджувальний; контролю; співчуття; гармонійний. Описано та охарактеризовано сутність кожного стилю. Розкрито особливості впливу сімейного виховання на формування таких якостей особистості як емоційна стабільність, соціальна сміливість, особистісна тривожність, близькість емоційних стосунків з батьками, агресивність, нерішучість, вразливість і чутливість до критики, емоційна активність, установка на позитивний психологічний клімат. Визначено характер взаємозв'язку між вказаними змінними, що уможливує виокремити психологічні чинники деструк-

Address for correspondence, e-mail : editpsychas@gmail.com
Copyright: © Nataliia Honcharuk, Liana Onufriieva

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

тивного емоційного розвитку дітей дошкільного віку для подальшого планування і проведення психокорекційної та розвивальної роботи з ними.

З'ясовано, що емоційними якостями, вивченими за допомогою експериментальних методик, стали «емоційна стабільність», «соціальна сміливість», «близькість емоційних стосунків з батьками», «емоційна активність», «установка на позитивний психологічний клімат». Показано, що розвиненими вони є в дітей, яких виховують згідно концепцій поміркованості; співчуття; гармонійного розвитку, в окремих випадках стилів змагання та невтручання. Підтверджено, що відсутність покарання породжує у дошкільників бажання допомагати іншим, проявляти ініціативу, активність.

Виявлено, що несприятливими чинниками емоційного розвитку виявились такі якості як «підвищений рівень тривожності», «агресивність», «вразливість і чутливість до критики», «нерішучість». За результати констатувального дослідження ці характеристики формуються в дітей, у вихованні яких використовують стилі змагання, попередження, контролю, невтручання.

Ключові слова: сімейне виховання, стиль сімейного виховання, старший дошкільний вік, емоційний розвиток.

Постановка проблеми. Емоції є необхідною умовою формування особистості дитини та важливим чинником її соціального розвитку. У дошкільному віці вони виступають початковим інструментом пізнання довкілля, служать джерелом формування свідомості, а також є засобом регуляції спільної діяльності. Необхідність в емоційному спілкуванні та отриманні позитивних емоцій – це одна з найважливіших соціальних потреб, яка з розвитком особистості удосконалюється за формою і змістом (Лисина, 1980).

«В умовах глобалізаційних змін, – стверджує сучасна вітчизняна дослідниця С. Михальська, на часі модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс. Дошкільна освіта як перша самоцінна ланка має гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, збагачувати

знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності» (Михальська, 2018 : 158–159).

Дошкільний вік є сенситивним для становлення емоційної сфери. У цей час емоції розвиваються інтенсивними темпами і залежать, насамперед, від умов сімейного виховання. Водночас, недосконалість виховної тактики може призвести до появи низки проблем в емоційному розвитку дитини (Тихонова, 2003). Важливість теоретичного та практичного опрацювання проблеми, необхідність виокремлення ефективних методів впливу на дітей для забезпечення їхнього ефективного особистісного розвитку, зумовили необхідність вивчення особливостей сімейного виховання та його впливу на становлення особистості дошкільників..

Мета публікації – психологічний вплив сімейного виховання на емоційний розвиток дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідники, які працюють у галузі дитячої психології, вивчали різні аспекти розвитку дітей дошкільного віку. Проблеми становлення емоційної сфери опрацьовували Л. Абт, Л. Беллак, С. Беллак, Г. Оллпорт, (Абт, Беллак & Оллпорт, 2000), Л. Галигузова (Галигузова, 2006), М. Лісіна (Лисина, 1990), Н. Семаго та М. Семаго (Семаго & Семаго, 2005), М. Тихонова (Тихонова, 2003), Thompson Ross, A. (Thompson, 2001). Вплив сімейної педагогіки на психічний розвиток дитини розглядали Ібука Масару (Ибука, 2011), В. Мініяров (Манияров, 2000). Для більш детального психологічного аналізу нами використано дослідження та діагностичні техніки В.Миніярова (Манияров, 1996), які уможливають встановити ефективність впливу сімейного виховання на емоційний розвиток дітей дошкільного віку.

Мета статті – дослідити психологічні засади вивчення стилів сімейного виховання та їхнього впливу на емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Методика та організація дослідження. З метою з'ясування його впливу на розвиток дитини дошкільного віку було розроблено та застосовано таку програму дослідження:

I. Дослідження провідних стилів сімейного виховання: 1) стиль невтручання; 2) стиль змагання; 3) стиль поміркованості; 4)

попереджувальний; 5) стиль контролю; 6) стиль співчуття; 7) гармонійний стиль.

II. Вивчення психологічних особливостей емоційної сфери дітей дошкільного віку: 1) наявність тривоги у ситуаціях взаємодії; 2) рівень загальної агресії; 3) виразність нейротизму, експресії; 4) розуміння емоційних станів інших дітей, сформованість емпатії; 5) сформованість соціальної сміливості як емоційної риси; 6) рівень емоційної активності; 7) близькість емоційних стосунків з батьками; 8) наявність рис вразливості і чутливості до критики; 9) установка на позитивний психологічний клімат.

На основі емпіричного дослідження вивчити взаємозв'язок між застосування стилю виховання та особливостями емоційного розвитку дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Первинним осередком для емоційного розвитку є сім'я. В умовах родинного виховання рівень розвитку емоційної сфери дитини залежить від багатьох факторів: характеру взаємин, рівня емоційного контакту з батьками, досвіду емоційного спілкування. Високий рівень емоційного розвитку – умова успішної адаптації дошкільників у будь-якій сфері (Thompson, 2001).

Вітчизняні дослідники В. Маленіна та Л. Онуфрієва (Маленіна & Онуфрієва, 2016) стверджують, що на психоемоційний розвиток дитини впливають такі детермінанти: фактор спадковості, фактор середовища, фактор активності. Авторами вказується на залеж-

ність від генотипу таких характеристик як екстраверсія/інтроверсія, емпатійність, темперамент, які опосередковують із навколишнім середовищем: сім'єю, де дитина народилася, стосунками в цій сім'ї, взаєминами різних поколінь у сім'ї, ставленням до дитини, наявності братів чи сестер, особистісних якостей батьків, стосунків із однолітками та в колективі, засобів масової інформації. Несприятливий вплив цих факторів може звести до виникнення стану тривожності у дитини (Маленіна & Онуфрієва, 2016).

Ефективність емоційного розвитку у дітей дошкільного віку залежить від того, наскільки враховуються їхні емоційні якості та забезпечується спрямованість на формування позитивних емоційних тенденцій у поведінці. Недосконалість виховної тактики може призвести до появи низки проблем в емоційному розвитку дитини (Тихонова, 2003). Серед них домінують труднощі емоційної адаптації, гіперактивність, агресивність, забіякуватість, емоційна збудливість, імпульсивність, дитяча істерія, підвищена тривожність. Сприятимуть попередженню цих психологічних проблем виховні впливи, що базуються на принципах гуманізму, поваги до особистості дитини, опору на позитивних сторонах, узгодженості у вихованні, впливу на емоції та моральні почуття; пробудження гуманних почуттів, психологічної підтримки. Водночас, невідповідні умови родинного виховання не дають змоги дитині проявити себе як особистість (Гончарук, 2014). Зазвичай, це відбувається

через використання батьками авторитарного стилю, надмірної опіки, всюдозволеності, завищених вимог та очікувань щодо дитини або недостатньої любові у спілкуванні з нею. Вони негативно позначаються на формуванні емоційної сфери дітей (Ибука, 2011).

Теоретичний аналіз наукових джерел дає змогу припустити, що емоційний розвиток дитини залежить від стилю сімейного виховання. Тому, важливим є проведення емпіричного дослідження, спрямованого на з'ясування стилів виховання, що використовуються у ситуаціях батьківського впливу. У зв'язку з цим, *першим етапом* констатувального експерименту стало *дослідження стилів виховання* за тестом В. Мініярова, що стало першим етапом експерименту. Дослідник виділив стилі невтручання, змагання, поміркованості, попереджувальний, контролю, співчуття (Минияров, 1996):

1. Стиль співчуття – батьками не застосовуються ні покарання, ні заохочення; вони люблять дитину, прагнуть уберегти від фізичних та психологічних перевантажень, показують особистий приклад моральної поведінки.

2. Стиль невтручання – дитині надано безконтрольну свободу дій, і батьки абсолютно байдужі до її потреб; у виборі форм поведінки вона вільна, але на людях повинна формально дотримуватися правил пристойності.

3. Стиль змагання – батьки шукають у діях дитини видатне, відмінне від інших дітей; у разі успіху винагороджують словами або матеріально, вчать не здавати завойованих по-

зицій.

4. Стиль поміркованості – надано повну свободу дій, щоб дитина шляхом самостійних спроб і помилок здобула особистий досвід, батьки терпляче розповідають і відповідають на всі запитання, що виникають у дитини.

5. Попереджувальний стиль – через страх за дитину батьки вважають, що вона не повинна діяти самостійно, тому повністю позбавляють її активної діяльності та виховують пасивною, постійно керованою.

6. Стиль контролю – представляється обмежена свобода дій, строго контролюється вихід дій дитини за межі батьківських уявлень, частими є покарання за неправильну поведінку.

7. Гармонійний стиль – він є синтезом попередніх стилів виховання, вбираючи в себе те найкраще, що описано в попередніх стилях виховання.

На основі тесту В. Мініярова було визначено провідні стилі спілкування у кожній сім'ї, що надалі уможливило з'ясувати та охарактеризувати особливості емоційної сфери диференційовано до кожного стилю (Минияров, 1996).

Для вивчення уявлень про особливості емоційних стосунків у системі «дитина-батьки» було проведено *другий етап* експерименту. Для цього використовували *дитячий аперцептивний тест (ДАТ) Л. Беллака, С. Беллак*, який є оптимальним для дослідження дітей віком 3-10 років (Беллак, 2000).

Дітям пропонували картинки із зображенням сімейних взаємостосунків, на основі яких вони мали вигадати історії-розповіді. Аналіз розповідей здійснювався за такими критеріями: 1) головна тема; 2) головні потреби і мотиви героя; 3) концепція середовища і психологічний клімат: доброзичливий, теплий, взаємодопомоги, підтримки, конкуренції, конфліктний, ворожий, інше; 4) емоційні стосунки та їх сприймання: образ батьків і реакція досліджуваного на них; 5) значимі конфлікти; 6) соціальні страхи: покарання, несхвалення, відсутності чи втрати любові, бути покинутим, депривації, бути пригніченим і безпорадним, інші; 7) оптимістичність налаштування на сімейні взаємостосунки: щасливий-сумний, реалістичний-нереалістичний кінець. Дослідження здійснювали за такими якостями: емоційна стабільність, соціальна сміливість, особистісна тривожність, близькість емоційних стосунків з батьками, агресивність, нерішучість, вразливість і чутливість до критики, емоційна активність, установка на позитивний психологічний клімат. Констатували наявність цих якостей у розповідях дітей, що стосувались головного героя, з яким діти себе ототожнювали (див. табл. 1).

Як демонструють дані таблиці, показники за факторами емоційного розвитку та стилями сімейного виховання відрізняються у сім'ях, де застосовуються різні стилі батьківського впливу.

Так, за критерієм «*Емоційна стабільність*» найвищі показники спостерігаються у

Таблиця 1.

**Результати експериментального обстеження дітей
(стосовно яких застосовуються різні стилі сімейного впливу)
за дитячим аперцептивним тестом Л. Беллака, С. Беллак**

Характеристики емоційного розвитку	Стилі сімейного батьківського впливу						
	Стиль невтручання	Стиль змагання	Стиль поміркованості	Попереджувальний стиль	Стиль контролю	Стиль співчуття	Гармонійний стиль
Емоційна стабільність	7,1%	7,1%	22,3%	5,0%	3,3%	21,1%	34,1%
Соціальна сміливість	15,3%	15,3%	27,1%	2,7%	6,2%	12,4%	21,3%
Особистісна тривожність	7,1%	31,5%	3,3%	23,2%	30,0%	3,3%	1,6%
Близькість емоційних стосунків з батьками	2,6%	8,4%	17,1%	10,5%	8,4%	27,3%	24,2%
Агресивність	26,2%	31,3%	5,0%	13,7%	17,2%	3,3%	3,3%
Нерішучість	6,2%	6,2%	10,5%	23,2%	23,2%	24,5%	6,2%
Вразливість і чутливість до критики	7,1%	12,4%	8,4%	22,3%	25,5%	22,7%	1,6%
Емоційна активність	14,2%	46,9%	13,7%	3,3%	1,3%	2,4%	18,2%
Установка на позитивний психологічний клімат	1,6%	5,0%	28,3%	3,3%	7,1%	31,5%	23,2%

родинах, де батьки застосовують стилі поміркованості (22,3%), співчуття (21,1%) та гармонійного розвитку (34,1%). У таких родинах малюки виростають впевненими у собі та своїх здібностей, їм надається можливість шляхом самостійних спроб і помилок отримувати особистий досвід. Батьки їм терпляче розпові-

дають і відповідають на всі запитання (див. рис. 1).

Відповідно до критерію «Соціальна сміливість» розвиненими ці якості у дітей, яких виховують згідно концепцій невтручання (15,3%), змагання (15,3%), поміркованості (27,1%); співчуття (12,4%); гармонійного роз-

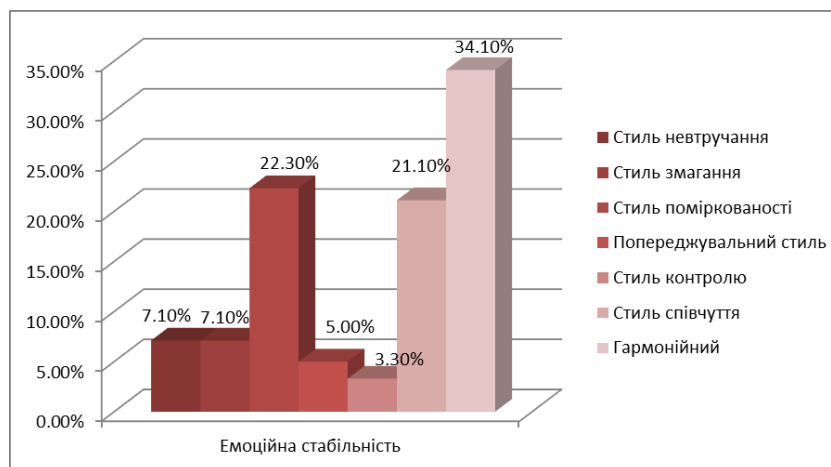

Рис. 1. Вплив стилів сімейного виховання на формування емоційної стабільності у дошкільників

витку (21,3%). Відсутність покарання породжує у дітей не страх, а бажання допомагати іншим, проявляти ініціативу, активність. Батьки підтримують стійкий інтерес і допитливість у дітей, спонукають до формування емоційної сміливості у взаємостосунках з однолітками (див. рис. 2).

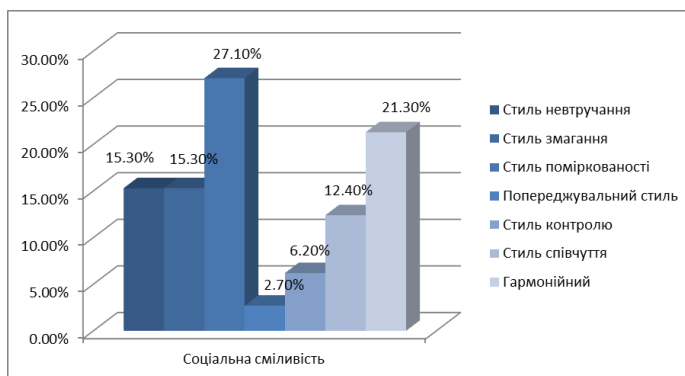

Рис. 2. Вплив стилів сімейного виховання на формування соціальної сміливості у дошкільників

Як свідчать результати констатувального дослідження, підвищений рівень *особистісної тривожності* спостерігається у вихованні дошкільників, щодо яких використовують стиль змагання (31,5%), попереджувальний стиль (23,2%) та стиль контролю (30,0%) (див. рис.3).

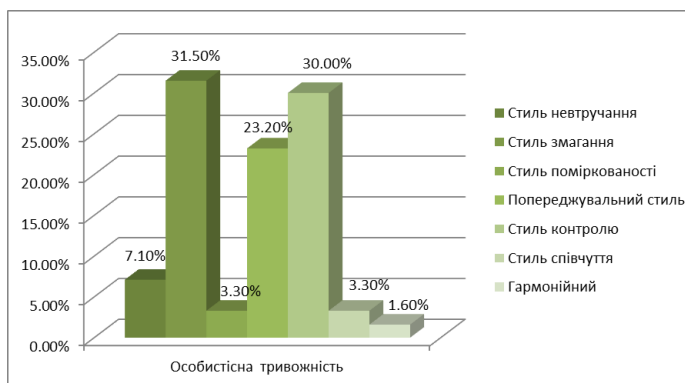

Рис. 3. Вплив стилів сімейного виховання на формування особистісної тривожності дошкільників

Застосовуючи стиль змагання, батьки не зважають на людські якості дитини, головне, щоб вона досягла результату будь-якими методами, у тому числі всупереч емоційній стабільності. Стиль контролю змушує дитину постійно переживати за результат діяльності. Попереджувальний стиль пов'язаний з обмеженнями самостійності, і страх з'являється у дитини у той час, коли вона починає діяти самостійно (див. рис. 3).

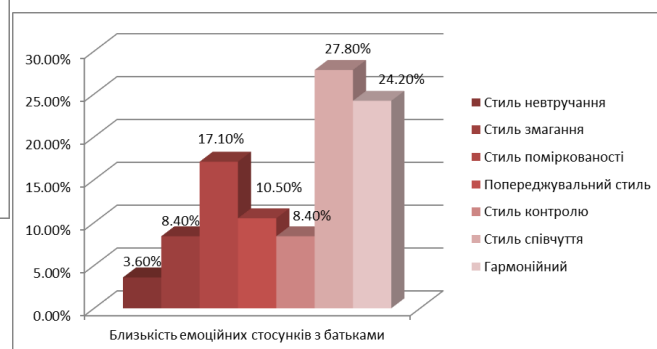

Рис. 4. Вплив стилів сімейного виховання на формування близькості емоційних стосунків з батьками

За критерієм «*Близькість емоційних стосунків з батьками*» спостерігаються дещо інакші результати (див. рис. 4). Найбільш емоційно близькими взаємостосунки є в родинях, де панують стиль поміркованості (17,1%), співчуття (27,8%) та гармонійний (24,2%). У них взаємовідносини рівні й спокійні у всьому, не принижується гідність дитини, взаємини будуються на взаємній довірі, панує гармонія у всьому.

Критерій «*Агресивність*» найбільш високим є у сім'ях, де домінують напружені взаємостосунки негативістського спрямування (див. рис. 5). У цих родинях стосовно ді-

тей використовують стилі невтручання (26,2%), змагання (31,3%), контролю (17,2%), попереджувальний (13,7%). Дошкільників у таких родинах вчать не здавати завойованих позицій, часто карають за неправильну поведінку, використовують командно-наказовий тон, карають кутком для неслухняних, паском, забороною на задоволення потреб дитини. Батьки представляють таким малюкам обмежену свободу дій, строго контролюючи вихід за межі батьківських уявлень.

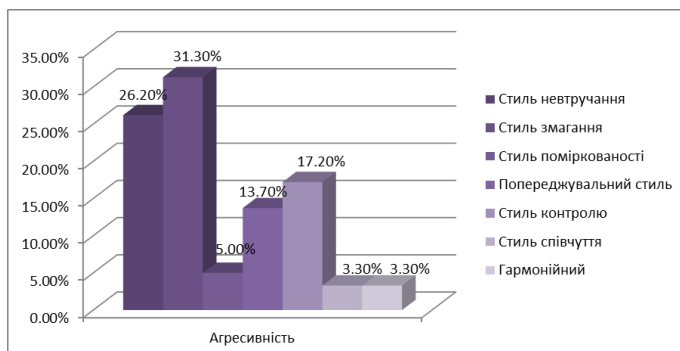

Рис. 5. Вплив стилів сімейного виховання на формування агресивності в дошкільників

За критерієм «нерішучість» найбільш виразні показники визначено за умови використання попереджувального стилю (23,2%); стилю контролю (23,2%) та стилю співчуття (24,5%). Риси нерішучості формують такі виховні впливи як прагнення уберегти від фізичних та психологічних перевантажень (стиль співчуття), переконаність батьків у тому, що дитина не повинна діяти самостійно, позбавлення її активної діяльності (попереджувальний стиль), обмеження свободи дій та покарання за неправильну поведінку (стиль контролю) (див. рис. 6).

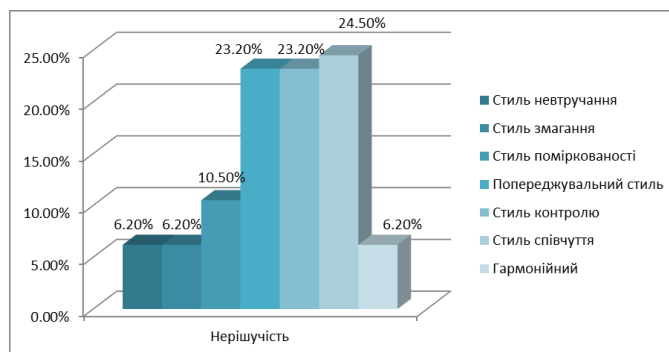

Рис. 6. Вплив стилів сімейного виховання на формування нерішучості у дошкільників

Подібні результати одержано за критерієм «Вразливість і чутливість до критики» (див. рис. 7). Ця риса формується за умови виховання дитини шляхом контролю (25,5%), співчуття (22,7%), попереджень (22,3%) та змагання (12,4%). За умови використання стилю співчуття батьки прагнуть уберегти малюка від емоційних перевантажень; стилю змагання – віддають завжди дитині першість, що не завжди є можливим в інших колективах; стилю попереджень – не дають змогу бути оціненою в інших колективах; стилю контролю – часто карають за неправильну поведінку.

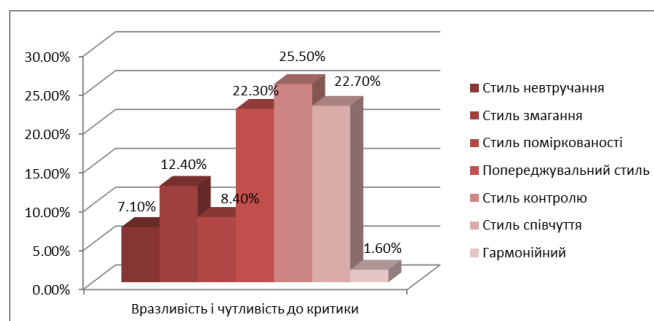

Рис. 7. Вплив стилів сімейного виховання на формування вразливості і чутливості до критики у дошкільників

Подібні результати одержано за критерієм «*Вразливість і чутливість до критики*» (див. рис. 7). Ця риса формується за умови виховання дитини шляхом контролю (25,5%), співчуття (22,7%), попереджень (22,3%) та змагання (12,4%). За умови використання стилю співчуття батьки прагнуть уберегти малюка від емоційних перевантажень; стилю змагання – віддають завжди дитині першість, що не завжди є можливим в інших колективах; стилю попереджень – не дають змогу бути оціненою в інших колективах; стилю контролю – часто карають за неправильну поведінку.

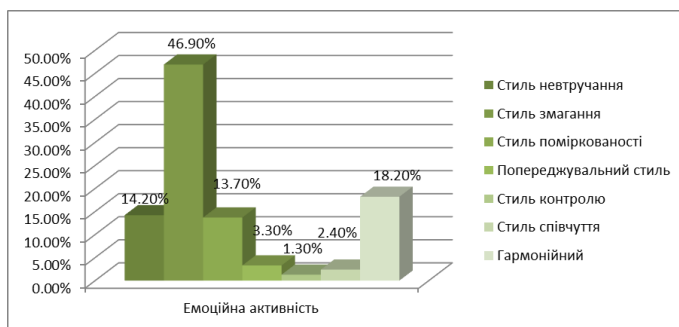

Рис. 8. Вплив стилів сімейного виховання на формування емоційної активності дошкільників

Відрізняються особистісні якості у дітей, в сім'ях яких використовуються стилі змагання, поміркованості, гармонійного розвитку та невторчання (див. рис. 8). У родинях з такими стратегіями виховного впливу діти мають високий рівень за критерієм «*емоційної активності*», а саме: за умови використання стилю змагання (46,9%), поміркованості (13,7%), гармонійного розвитку (18,2%) та невторчання (14,2%) емоційна активність дошкільників підвищується. Усі ці стилі дають змогу виявити

у дітей особливі здібності, відмінні від тих, які є в їхніх однолітків та особистісні якості, які сприяють успіху. Батьки вчать таких дошкільників не здавати завойованих позицій і постійно демонструвати свої позитивні емоційні якості.

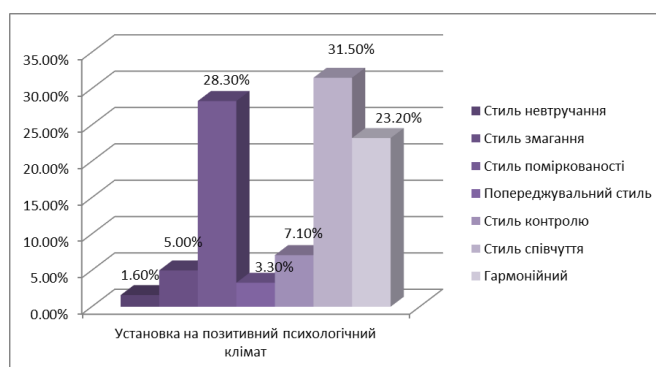

Рис. 9. Вплив стилів сімейного виховання на формування установки на позитивний психологічний клімат в дошкільників

Позитивна емоційна активність забезпечує сприятливий психологічний клімат сім'ї, що зумовлює виразність критерію «*установка на позитивний психологічний клімат*» (див. рис. 9). У родинях, де забезпечується ця характеристика, переважає виховання на засадах поміркованості (28,3%), співчуття (31,5%) та гармонії (23,2%).

Висновки. Отже, оцінка результатів ефективності виховного сімейного впливу уможливила з'ясування найбільш дійових способів психологічного впливу на дітей дошкільного віку в умовах сімейного виховання. Емоційними якостями, вивченими за допомогою експериментальних методик, стали «емоційна стабільність», «соціальна сміливість», «близькість емоційних стосунків з батьками», «емоційна активність», «установка

на позитивний психологічний клімат». Розвиненими вони є в дітей, яких виховують згідно концепцій поміркованості; співчуття; гармонійного розвитку, в окремих випадках стилів змагання та невтручання. У таких родинах малюки зростають впевненими у собі та своїх здібностях, їм надається можливість шляхом самостійних спроб і помилок отримувати особистий досвід. Батьки їм терпляче розповідають про особливості довкілля і відповідають на всі запитання. Відсутність покарання породжує у дошкільників бажання допомагати іншим, проявляти ініціативу, активність. У колі родини підтримують стійкий інтерес і допитливість, спонукають до формування емоційної сміливості у взаємостосунках з однолітками. Взаємовідносини у таких сім'ях рівні, не принижується гідність дитини, панує гармонія у всьому.

Несприятливими чинниками емоційного розвитку виявились такі якості як «підвищений рівень тривожності», «агресивність», «вразливість і чутливість до критики», «нерішучість». Як свідчать результати констатувального дослідження ці характеристики формуються в дітей, у вихованні яких використовують стилі змагання, попередження, контролю, невтручання. Застосовуючи ці стилі, батьки не зважають на людські якості дітей, головне, щоб вони досягали результату будь-якими методами; вони примушують постійно переживати за результат діяльності, обмежують самостійність, часто карають за неправильну поведінку кутком для не-

слухняних, паском, використовують командно-наказовий тон.

References:

- Bellak, L., Abt, L., & Ollport, H., et al. [2000]. *Proektivnaia psikhologiiia [Projective psychology]*. Izd.: Eksmo-Press, Aprel-Press. ISBN: 5-04-006467-5 [in Russian].
- Galiguzova, L. (2006). Kak obshchatsia s rebiunkom [How to communicate with a child]. *Doshkolnoie vospitanie – Preschool education*, 1, 111–120 [in Russian].
- Honcharuk, N.M. (2014). *Pershi kroky u dytiachomu sadku: psykhologo-pedahohichni problem adaptatsii [First steps in the kindergarten: psychological and pedagogical problems of adaptation]*. Kamianets-Podilskyi : Druk-Servis [in Ukrainian].
- Ibuka Masaru. (2011). *Poslie triokh uzhe pozdno [After three it's too late]*. (N. Perova, Trans.). Moscow : Alpina non-fiction. ISBN 978-5-91671-072-4 [in Russian].
- Leo, P. (2008). *Kak sozdat tioplye otnosheniia s detmi [How to create a warm relationship with children]*. (L.A. Babuk, Trans.). Minsk : Popudri [in Russian].
- Lisina, M.I., & Galiguzova, L.N. (1980). *Stanovlieniie potrebnosti detei v obshchenii so vzroslymi i sverstnikami. Issliedovaniia po problemam vozrastnoi i pedagogicheskoi psikhologii [Developing of a children need to communicate with adults and peers. Research on problems of age and pedagogical psychology]*, (pp. 55–78). Moscow : Prosvieshcheniie [in Russian].
- Malenina, V.M., & Onufrieva, L.A. (2016). *Osoblyvosti psykhoemotsiinoho rozvytku dytyny doshkilnogo viku [Features of psycho-emotional development of a child of preschool age]*. *Aktualnyie voprosy*

pomoshchi lichnosti v krizisnykh sostoianiyakh – Actual issues on personal assistance in crisis conditions: Proceedings of Republican scientific and methodical seminar, (pp. 122–124). Brest : BrGU [in Ukrainian].

Miniarov, V.M. (1996). *Korreksionno-dagnosticheskaia rabota uchitelia [Correctional and diagnostic work of the teacher]. Samara : SamGPI [in Russian].*

Miniarov, V.M. (2000). *Psikhologiiia siemieinoho vospitaniia (diagnostiko-korreksyonnyi aspekt) [Psychology of family education (diagnostic and correctional aspect)]. Moscow : Moscovskii psikhologo-sotsialnyi institute; Voronezh : Izdatelstvo NPO “MODEK” [in Russian].*

Mykhalska, S.A. (2018). *Osoblyvosti rozvytku etychnykh uivlen u ditei starshoho doshkilnoho viku [Features of development of senior preschool children’s ethical imagination]. S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva (Eds.). Problemy suchasnoi psikhologii – Problems of modern psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine, 39, 157–166. Kamianets-Podilskyi : Aksioma. DOI10.32626/2227-6246.2018-39.157-166 [in Ukrainian].*

Semago, N.Ya., & Semago, M.M. (2005). *Teoriia i praktika otsenki psikhicheskoho razvittia rebionka. Doshkolnyi i mladshyi shkolnyi vozrast [Theory and practice of assessing the mental development of the child. Preschool and junior school age]. Saint Petersburg : Rech [in Russian].*

Tykhonova, M.I. (2003). *Psikhologichni factory emitsiinoi dezadaptatsii molodshykh shkoliariv [Psychological factors of junior schoolchildren’s emotional maladaptation]. Extended abstract of candidate’s thesis. Kyiv [in Ukrainian].*

Thompson Ross, A. (2001). *The roots of school readiness in social and emotional development. Kansas City, MO: The Ewing Marion Kauffman Foundation, 1 (1), 8–29.*

Nataliia Honcharuk

Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, assistant professor of the Department of General and Applied Psychology, Ivan Ohienko National University in Kamianets-Podilskyi, Kamianets-Podilskyi (Ukraine)

Liana Onufriieva

Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Professor of the Department of General and Applied Psychology, Head of the Department of General and Applied Psychology, Ivan Ohienko National University in Kamianets-Podilskyi, Kamianets-Podilskyi (Ukraine)

THE PSYCHOLOGICAL PRINCIPLES OF FAMILY EDUCATION IMPACT ON SENIOR PRESCHOOLERS’ EMOTIONAL DEVELOPMENT

ABSTRACT

The article envisages the psychological principles of studying on the styles of family education and their influence on senior preschoolers’ emotional development. The features of preschoolers’ emotional development in the conditions of family education are described. On the basis of the analysed theoretical scientific sources, it is assumed that children’s emotional development depends on the style of family education used by their parents in everyday interaction. The main styles of family education were identified with the performed experimental study, particularly, the styles of non-interference; competition; moderation; warning; control; compassion; and a harmonious style. The essence of each

style is described and characterized. The peculiarities of family educative influence on formation of some personal qualities are revealed, they are as follows: emotional stability, social courage, personal anxiety, intimacy of emotional relationships with parents, aggressiveness, indecision, disturbance and sensitivity to criticism, emotional activity, setting on a positive psychological climate. The character of the relations between the indicated variables is determined, which makes it possible to distinguish the psychological factors leading to destructive emotional development of preschool children; so psycho-correction and developmental work with the aim to overcome the negative factors can be further planned and implemented.

The emotional positive qualities, studied with the help of experimental methods, were “emotional stability”, “social courage”, “intimacy of emotional relationships with parents”, “emotional activity”, “setting on a positive psychological climate”. It is shown that these qualities can be developed at children if they are raised in accordance with the ideas of moderation; compassion; harmonious development, and, in some cases, in the competitive and non-intervening environment. Absence of punishment inspires preschoolers to help others, to show initiative, to be active.

The unfavorable factors of the emotional development were: “increased level of anxiety”, “aggressiveness”, “vulnerability and sensitivity to criticism”, “indecisiveness”. According to the results of the qualitative research, these characteris-

tics are developed at children, whose parents use the styles of competition, prevention, control, non-interference.

Key words: family education, styles of family education, senior preschool age, emotional development.

Гончарук Наталья Николаевна

Кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры общей и практической психологии, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко, г. Каменец-Подольский (Украина)

Онуфриева Лиана Анатольевна

Кандидат психологических наук, доцент, профессор кафедры общей и практической психологии, заведующий кафедрой общей и практической психологии, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко, г. Каменец-Подольский (Украина)

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
ВЛИЯНИЯ СЕМЕЙНОГО
ВОСПИТАНИЯ НА ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ
РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**

Аннотация. В статье освещены психологические основы изучения стилей семейного воспитания и их влияния на эмоциональное развитие детей старшего дошкольного возраста. Описаны особенности эмоционального развития дошкольников в условиях семейного воспитания. На основе анализа теоретических научных источников осуществлено предположение, что эмоциональное развитие детей зависит от стиля семейного воспитания, используется родителями в повседневном взаимодействии. По результатам экспериментального исследования выяснены основные стили семейного

воспитания, среди которых выделено стили невмешательства; соревнования; умеренности; постирает-дзювальний; контроля; сострадания; гармоничен. Описаны и охарактеризованы сущность каждого стиля. Раскрыты особенности влияния семейного воспитания на формирование таких качеств личности как эмоциональная стабильность, социальная смелость, личностная дляжность, близость эмоциональных отношений с родителями, агрессивность, нерешительность, впечатлительность и чувствительность к критике, эмоциональная активность, установка на положительный психологический климат. Определен характер взаимосвязи между указанными переменными, делает выделить факторы деструктивного эмоционального развития детей дошкольного возраста для дальнейшего планирования и проведения психокоррекционной и развивающей работы с ними.

Выяснено, что эмоциональными качествами, изученными с помощью экспериментальных методики, стали «эмоциональная стабильность», «социальная смелость», «близость эмоциональных отношений с родителями», «эмоциональная активность», «установка на положительный психологический климат». Показано, что развитыми они у детей, которых воспитывают согласно концепции моркованости; сострадания; гармоничного развития, в отдельных случаях стилей со-

ревнования и никак вмешательств. Подтверждено, что отсутствие наказания порождает у детей желание помогать другим, проявлять инициативу, активность.

Выявлено, что неблагоприятными факторами эмоционального развития оказались такие качества как «повышенный уровень тревожности», «агрессивность», «уязвимость и чувствительность к критике», «нерешительность». По результатам констатирующего исследования эти характеристики формируются у детей, в воспитании которых используют стили соревнования, предупреждение, контроль, невмешательства.

Ключевые слова: семейное воспитание, стиль семейного воспитания, старший дошкольный возраст, эмоциональное развитие.

Дата отримання статті: 11.06.2019

Дата рекомендації до друку: 26.06.2019

Дата оприлюднення: 31.07.2019